

PAŃSTWOWY TEATR IM. STEFANA ŻEROMSKIEGO
KIELCE — RADOM

Dyrektor i Kierownik Artystyczny ZDZISŁAW GRYWAŁD

JULIUSZ SŁOWACKI

FANTAZY

Dramat w 5 aktach

O B S A D A:

HRABIA RESPEKT	—	STANISŁAW KAMIŃSKI
HRABINA RESPEKTOWA	—	DANUTA KAMIŃSKA
DIANA	} — ich córki	— ANNA SKAROS
STELLA		— ANICETA OCHNICKA
HRABIA FANTAZY DAFNICKI	—	STANISŁAW SIEKIERSKI
RZECZNICKI	—	TADEUSZ KRASNODĘBSKI
HRABINA IDALIA	—	IRENA MALARCZYK
WOŁDEMAR HAWRYŁOWICZ, major rosyjski	—	MIECZYŚLAW BIELECKI
JAN, były powstaniec	—	EDWARD KUSZTAL
KSIĄDZ LOGA	—	BOGDAN BUDZISZEWSKI
KAJETAN, kamerdyner hrabiego Respekta	—	ZDZISŁAW NOWICKI
HELENKA, pokojowa hrabiny Idalii	—	ZDZISŁAWA BIELECKA- PIÓRKOWSKA

Scenografia:
MARCIN WENZEL

Reżyseria:
ANDRZEJ DOBROWOLSKI

Opracowanie muzyczne:
MIROSŁAW NIZIURSKI

Asystent reżysera:
IRENA MALARCZYK

10
Premiera, grudzień 1975 r.

W poszukiwaniu człowieczeństwa

Jesteśmy na Podolu około roku 1841, w dworku hrabiostwa Respektów. W tym dworku rozegra się w ciągu dwu godzin dramat sięgający swymi korzeniami odległych czasów i tkwiący zarazem we współczesności. Mowa oczywiście o współczesności Słowackiego, który napisał „Fantazego” w Paryżu w latach 1844—45, a za życia dramatu nie wydał.

W społeczeństwie tamtych czasów człowiekiem najbardziej znaczącym był człowiek bogaty. Nie mędrzec, filozof czy artysta, ale bogacz — on był miarą społecznego awansu. On też dyktował i narzucał reszcie społeczeństwa sposób bycia, ideały i maniery. Rozumna część społeczeństwa buntowała się przeciwko takim kryteriom oceny człowieka, i przeciwstawiła bogactwu wartości trwalsze i bardziej godne człowieka. W ten sposób zarysował się ostry podział na ludzi nie hołdujących ugodowej postawie wobec życia i konformistów. Ci pierwsi chcieli zrobić coś dla innych, pokonać tyranie i wyzwolić człowieka, drudzy natomiast myśleli tylko o sobie. Sprawami innymi gardzili, lekceważyli również wszelkie ideały.

Obraz takich właśnie konfliktów i narodowych rozterek znajdziemy w „Fantazym”. Słowacki zdawał sobie sprawę z tego, że wzorem Zachodu i w jego ojczyźnie pieniądź zaczyna wypierać humanistyczne wartości w społeczeństwie, rodząc cynizm i pogardę człowieka dla człowieka. W konsekwencji tego bezwzględna walka o byt, antyhumanistyczna, siejąca spustoszenie moralne, mobilizowała światlejsze jednostki do otwartego buntu.

Poeta romantyczny zareagował na to zjawisko w sposób charakterystyczny dla epoki: zdemaskował duchowe spustoszenie, ukazał ruinę człowieczeństwa w górnych sferach szlacheckich. Wniosek był oczywisty dla całego narodu: ta warstwa nie była już zdolna do działań odrodzeniowych, była bowiem do gruntu zdemoralizowana i zdeprawowana. Rolę tę mógł spełnić tylko lud.

Wadami nakreślonymi powyżej obciążeni są zarówno Respektowie jak i bohater tytułowy oraz hr. Idalia. Natomiast Major i Jan reprezentują siły nowe, rewolucyjne. Oni właśnie ratują w tym utworze pojęcie człowieczeństwa.

Fabula, opowieść „Fantazego” jest właściwie bardzo prosta. Respektowie, zdając sobie sprawę z własnej ruiny ekonomicznej, poświęcają własną córkę dla ratowania swej reputacji: **po prostu sprzedają Dianę bogatemu i niekochanemu hrabiemu Fantazemu, bogaczowi pozbawionemu skrupułów**. Fantazy reprezentuje światek, który nie czuł się pod żadnym względem zobowiązany wobec narodu, gardził wszelkimi ideałami. Był to po prostu zblazowany sybaryta pozujący na bajronistę. Przy tym cynik, który zwalcza resztki sumienia. Dobrze wie, że Diana kocha kogo innego, że upokorzenie ordynarnie kupionej żony jest nieetyczne, niegodne człowieka, a jednak gotów jest popełnić taką podłość. Sam przecież mówi:

Czuję, że to podłość we mnie:

Ale mie jakiś szatan wewnętrzny kusi

Popęłnić taką podłość i nikczemnie

Kupić ją... złotych polskich pól — milionem.

Na tym tle ostro odbija szlachetność Diany gotowej do poświęceń, lojalnej wobec rodziców, prostolinijnej, wiernej zasadom przez siebie wybranym. Ta postać jest w dramacie całkowicie odosobniona, jedynie Major i Jan legitymują się podobną bezinteresownością działań i szlachetnością charakterów.

Inaczej z Idalią, kobietą z gruntu uczciwą, ale uległą wobec presji jej własnej sfery. Przyjmuje wreszcie na siebie rolę reżyserki podejrzanym intryg, ale przypląca tę funkcję całkowitą klęską.

Wróćmy na chwilę do przeszłości, która determinuje obecne losy bohaterów. Przed dziesięcioma laty, podczas powstania listopadowego, Respektowie zostali zesłani na Sybir. Tam ich córka Diana pokochała Jana — polskiego rewolucjonistę zaprzyjaźnionego z Majorem, rewolucjonistą rosyjskim. Młodzi potajemnie zaręczyli się

O tym epizodzie syberyjskim Respektowie, po powrocie do kraju, szybko zapomnieli. Teraz odżywa oto tamta przeszłość, obaj przyjaciele syberyjscy pojawiają się w domu Respektów, ku radości jednych i zażenowaniu innych. Zaczyna się finał.

Losy bohaterów mają finał tragiczny. Świat wartości pozornych przegrał ze światem wartości autentycznych. Dopiero śmierć Majora doprowadza do „szczęśliwego” zakończenia, ale ważniejsze jest to, że umożliwia moralne odrodzenie Fantazego, który przez tę właśnie śmierć staje się na powrót człowiekiem. W tym chyba tkwi tajemnica niesłabnącej popularności tej sztuki na scenach polskich.

STANISŁAW MIJAS